

VLADAVINA PRAVA I PRAVEDNI SUDSKI POSTUPAK

VLADAVINA PRAVA U DEMOKRATSKIM
DRUŠTVIMA

PRAVEDNI SUDSKI POSTUPAK – KLJUČNI
ELEMENT VLADAVINE PRAVA

ELEMENTI VLADAVINE PRAVA

---

*“Vladavina prava nije samo formalna primjena pravnih
instrumenata, nego također vladavina pravde i zaštita svih
članova društva od pretjerane moći onih koji vladaju.”*

MEĐUNARODNA KOMISIJA PRAVNIKA

PRIČA ZA ILUSTRACIJU

Rano ujutro 16. prosinca 1988. g. A uhićen je u svom domu na temelju članka 12. Britanskog zakona o sprječavanju terorizma, iz 1984., zbog povezanosti s pokušajem bombaškog napada na vojno osoblje. A je odveden u policijsku postaju Castlereagha. Izjavio je da je odmah po dolasku zatražio kontakt sa svojim odvjetnikom. Taj zahtjev je bio odbijen. A je zadržan u skladu s Uredbom o dokazima u kaznenom postupku iz 1988. Budući da mu je taj novi propis bio nepoznat, A je ponovo zatražio konzultacije s odvjetnikom, no i taj je zahtjev odbijen. Istog dana dva tima istražitelja pet puta su ispitivala A. Posljednje ispitivanje odvijalo se oko ponoći.

17. prosinca 1988. A se požalio liječniku na zlostavljanje kojemu je bio podvrgnut tijekom dvaju ispitivanja prethodnog dana. Liječnik je u zabilješkama zapisao kako je A izjavio da su ga tijekom drugog i trećeg ispitivanja opetovano šamarali i povremeno udarali u stražnji dio glave te nekoliko puta u stomak.

Istog datuma provedeno je šesto, sedmo i osmo ispitivanje. Tijekom šestog ispitivanja A je prekinuo šutnju i dao detaljne odgovore na brojna pitanja, priznajući da je sudjelovao u izradi i postavljanju bombe. Tijekom sedmog ispitivanja A je potpisao podužu izjavu, u kojoj se dosta detaljno opisuje njegovo sudjelovanje u zavjeri montaže i postavljanja bombe.

18. prosinca 1988. dopušteno mu je da se konzultira sa svojim odvjetnikom, koji je zabilježio navode A o zlostavljanjima kojima je bio podvrgnut. Odvjetnik je odlučio da te prigovore neće proslijediti policiji.

19. prosinca 1988. na sudu u Belfastu podignuta je optužnica protiv A i drugih, za zavjeru kojom su planirane eksplozije, posjedovanje eksploziva s namjerom, zavjeru radi ubojstva i pripadnost Irskoj republikanskoj armiji.

17. rujna 1990. na Kraljevskom sudu u Belfastu počelo je suđenje A i suoptuženima pred jednim sucem i bez porote. Tužiteljstvo se pozvalo na priznanje dobiveno tijekom ispitivanja A te, poglavito, na pisanu izjavu koju je A potpisao. A je izjavio da se ne osjeća krivim. Nakon toga A više nije svjedočio tijekom suđenja. Osuđen je na dvadeset godina zatvora.

(Europski sud za ljudska prava donio je presudu o tom slučaju 6. lipnja 2000. godine – utvrđeno je da je bilo prekršeno pravo na pravedni sudski postupak iz članka 6. Europske konvencije za ljudska prava.)

IZVOR:

PREUZETO IZ SPORA MAGEE PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA, EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA, 6. LIPNJA 2000.; DOSTUPNO NA: [HTTP://HUDOC.ECHR.CO.EINT/HUDOC2DOC2/HEJUD/200_207/MAGEE.BATJ.DOC](http://HUDOC.ECHR.CO.EINT/HUDOC2DOC2/HEJUD/200_207/MAGEE.BATJ.DOC)

PITANJA ZA RASPRAVU

1. Koji su razlozi takva postupanja prema g. A, po vašem mišljenju? Koja su prava bila ugrožena?
2. Što mislite, što se može poduzeti kako bi se spriječila takva događanja u budućnosti?
3. Jesu li vam poznati sustavi zaštite koji su već uspostavljeni u tu svrhu?

POTREBNO JE ZNATI

1. UVOD

Zamislite da sjedite u sudnici i nemate pojma zašto ste tu. Još više ste zbunjeni kad sudac počne čitati optužnicu – zločin za koji ste optuženi nikad ranije nije smatran protuzakonitim djelom, a nije ni utvrđen kao kazneno djelo u važećim zakonima. Nitko vam ne odgovara na pitanja, osjećate se apsolutno nemoćnim da se obranite, a odvjetnik vam nije dostupan. Štoviše, kad započne ispitivanje svjedoka, shvatite da neki od njih ne govore jezikom koji vi razumijete, a nemate prevoditelja. Tijekom suđenja, iz izlaganja suca doznajete da je to druga rasprava, dok je prva bila održana u vašem odsustvu. Što

sudski postupak teče dalje, to vam postaje jasnije da su svi uvjereni u vašu krivnju te da je jedino stvarno pitanje kakva kazna će biti izrečena ...

Navedeni primjer pokazuje što se događa kad je prekršeno jamstvo **pravednog sudskog postupka**. Pravo na pravedni sudski postupak, koje se još zove i 'pravedno dijeljenje pravde' jedan je od kamena temeljaca demokratskog društva koje je vjerno 'vladini prava'.

Vladavina prava

Vladavina prava zadire u mnoga područja politike te obuhvaća politička, ustavna i zakonska pitanja, kao i pitanja ljudskih prava. Svako demokratsko društvo koje teži usvajanju i promicanju ljudskih prava mora prihvatiti prvenstvo prava kao temeljno načelo.

 Modul Demokracija

Iako je vladavina prava kamen temeljac demokratskog društva, ne postoji pravi konsenzus o svim njenim elementima. Međutim, nema sumnje da su građani zaštićeni od samovoljnog djelovanja javne vlasti samo ako su njihova prava regulirana zakonom. Zakon se mora javno obznaniti, primjenjivati

jednako na sve i učinkovito provoditi. Stoga je bjelodano da se državna vlast mora temeljiti na zakonima koji su u skladu s ustavom, a cilj im je očuvanje slobode, pravde i pravne izvjesnosti.

Na UN-ovoj Svjetskoj konferenciji o ljudskim pravima održanoj 1993. u Beču, potvrđena je nerazdvojna povezanost između načela vladavine prava i zaštite i promicanja ljudskih prava. Na konferenciji je istaknuto da je odsustvo vladavine prava jedna od najvećih prepreka primjeni ljudskih prava. Vladavina prava osigurava podlogu za pravično upravljanje odnosima među ljudima te time potiče raznolikost. Vladavina prava također osigurava **odgovornost** onih koji vladaju i zakonski nadzor nad njima.

“Moj izbor vladavine prava kao vrhovne teme u mojem vlastitom radu nije ponukan samo njenom univerzalnošću. Vladavina prava također je najčvršći temelj sigurnosti.”

SERGIO VIEIRA DE MELLO, VISOKI POVJERENIK UN-a ZA LJUDSKA PRAVA, 2003.

Povijesni razvoj vladavine prava

Načelo vladavine prava ima korijene u srednjovjekovnoj Engleskoj. Još 1066. godine William Osvajač uspostavio je središnju upravu. Iako je kralj bio oličenje središnje zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, on sam nije bio iznad zakona – njegova kraljevska čast proizlazila je iz zakona. Zahvaljujući tome, sudovi i parlament, u suradnji s plemstvom, osnažili su svoj utjecaj u nacionalnom sustavu, gradeći prvu parlamentarnu monarhiju u Europi. Kamen temeljci u razvoju vladavine prava bili su *Magna Charta* (1215.), koja je osiguravala izvjesna građanska i politička prava plemstvu i zakon *Habeas Corpus* (1679.), koji je ljudima u pritvoru dao neotuđivo pravo da budu obaviješteni o razlozima zbog kojih su lišeni slobode. Na europskom kontinentu načelo vladavine prava dobiva na važnosti zahvaljujući građanskim revolucijama tijekom sedamnaestog i osamnaestog stoljeća. Danas je vladavina prava središnje načelo nacionalnih i regionalnih institucija gotovo u cijelom svijetu.

Pravedni sudski postupak kao ključni element vladavine prava

Vladavina prava znači, prije svega, da postoje javno obznanjeni zakoni u kojima nema diskriminacije. Sama činjenica da zakoni postoje ne znači ništa ako nije osigurana njihova učinkovita provedba. Stoga država mora ustanoviti institucije koje će štititi pravni sustav, uključujući sudove, tužiteljstvo i policiju. Te su institucije i same obvezane jamstvima ljudskih prava, utvrđenim u općim i regionalnim sporazumima za zaštitu ljudskih prava, kao što je Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Europska konvencija o ljudskim pravima, Američka konvencija o ljudskim pravima i Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda.

Važno je napomenuti da se u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima posebno naglašava problem **maloljetnika**. Prema Paktu, u upravnom ili sudskom postupku u slučaju maloljetnih prijestupnika mora se uzeti u obzir njihovu dob i poželjnost promicanja njihove rehabilitacije. To znači da države trebaju izraditi propise kojima će regulirati pitanja kao što su: najniža dob kad se protiv maloljetnika može podići optužnicu za kazneno djelo, te najstarija

dob u kojoj se osobu smatra maloljetnom, zatim uspostava posebnih sudova i postupaka, zakoni koji uređuju postupak protiv maloljetnika te na koje načine se svim tim posebnim rješenjima za maloljetnike osigurava *'poželjnost promicanja njihove rehabilitacije'*.

Tijekom ljeta i jeseni 2002. godine serija ubojstava pogodila je Washington DC. Desetoro ljudi ustrijelio je snajperist tijekom mjesec dana dugog razdoblja okrutnog ubijanja, a još troje je bilo ozbiljno ranjeno. 24. listopada policija je uhitila dva muškarca: četrdesetdvogodišnjeg Johna Allena Muhameda i njegovog sedamnaestogodišnjeg suradnika Johna Leea Malva. Ovaj drugi, iako je bio maloljetnik, našao se pred sudom u Virginiji, gdje može biti osuđen na smrt. To je potaknulo javnu raspravu u SAD-u o tome može li uopće smrtna kazna biti dođena sedamnaestogodišnjaku. Smrtna kazna moguća je sankcija u američkim državama Maryland i Louisiana za ubojstva počinjena na njihovu teritoriju. Još veća pometnja izbila je u ožujku 2004. zbog moguće smrtno kazne nad dvama ubojicama koji su u vrijeme kad su počinili zločin imali 12 godina. Vrhovni sud Sjedinjenih Država trenutno rješava pitanje smrtno kazne nad maloljetnicima.

Vladavina prava, pravedni sudski postupak i ljudska sigurnost

Sigurnost ljudi ne može biti ostvarena bez vladavine prava i pravednog sudskog postupka. Načela vladavine prava i pravednog sudskog postupka doprinose osobnoj sigurnosti pojedinca jer jamče da nitko neće biti samovoljno optužen i uhićen, da svatko ima pravo na pravedno suđenje pred neovisnim i nepristranim sucem. Pravednost sudskog postupka treba osigurati pravdu i povjerenje građana u pogledu jasno određene sudske nadležnosti.

Nadalje, snažan pravosudni sustav pomaže u održavanju niske stope kriminala i korupcije te time doprinosi slobodi od straha. U postkonfliktnim situacijama, kao na primjer u Bosni i Hercegovini, posebno je važno obnoviti vladavinu prava i pravo na pravedni sudski postupak, radi povećanja ljudske sigurnosti putem pravne izvjesnosti, izvršenja pravde i dobre vladavine. To su sredstva pomoću kojih će građani ponovno steći povjerenje i vjeru u državu i njenu vlast.

U svezi s ekonomskom pouzdanosti i razvojem, sigurnost ulaganja također uvelike ovisi o funkcioniranju upravnog i pravosudnog sustava. Dakle, ekonomski rast i socijalno blagostanje, koji vode slobodi od siromaštva, tj. socijalnoj i ekonomskoj sigurnosti, također ovise o vladavini prava i pravednom sudskom postupku.

2. DEFINICIJA I OPIS PRAVEDNOG SUDSKOG POSTUPKA

Što je pravedni sudski postupak? Pravo na pravedni sudski postupak odnosi se na sporove i u građanskom i kaznenom kontekstu. Prije svega, važno je razumjeti da pravednost sudskog postupka ima dva aspekta: institucio-

nalni (npr. neovisnost i nepristranost suda) i proceduralni (npr. pravednost tijekom rasprave). Načelo pravednog sudskog postupka podržava niz pojedinačnih prava, kojima se osigurava ispravnost postupka od stavljanja osobe pod sumnju do izvršenja presude.

Međunarodni propisi, npr. članak 14. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, o pravu na pravedni sudski postu-

Minimalni standardi prava optuženika:

1. Sve osobe moraju biti jednake pred sudom i sudovima pravde te uživati minimalna jamstva pravednog sudskog postupka u punoj jednakosti;
2. Svatko ima pravo na slobodan pristup učinkovitom i pravednom pravnom lijeku;
3. Sud mora biti nadležan, neovisan, nepristran i zasnovan na zakonu;
4. Svatko ima pravo na pravednu i javnu sudsku raspravu; u skladu s time, javnost može biti isključena jedino u jasno određenim slučajevima;
5. Svatko tko je optužen za kazneno djelo ima pravo da ga se smatra nevinim sve dok mu se ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom;
6. Svatko ima pravo da mu se sudi bez neopravdanog odlaganja;
7. Svatko ima pravo da mu se sudi u njegov prisutnosti. Optuženik ima pravo braniti se sam ili uz pomoć branitelja po svom osobnom izboru; ako nema brani-

telja, optuženika se mora obavijestiti da ima pravo na branitelja; optuženik ima pravo da mu se uvijek kad to nalažu interesi pravde po službenoj dužnosti dodijeli besplatni branitelj ako on nema dovoljno sredstava da plati branitelja;

8. Optuženik ima pravo da ispituje ili dade ispitati svjedoke optužbe, i da se osigura nazočnost i ispitivanje svjedoka obrane. Optuženik ne smije biti prisiljavan na svjedočenje protiv sebe ili na priznavanje krivnje;
9. Optuženik ima pravo na besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu;
10. Nitko ne smije biti proglašen krivim za kazneno djelo počinjeno činom ili propustom koji, po nacionalnim zakonima ili međunarodnom pravu, u času počinjenja nije bio utvrđen kao kazneno djelo. Ne smije se odrediti ni teža kazna od one koja je bila primjenjiva u času kad je kazneno djelo počinjeno.

pak, vrijede za sve sudove i sudove pravde bez obzira jesu li redovni ili posebni. U mnogim zemljama postoje **vojni i posebni sudovi** koji vode postupke protiv civila. Počesto se takve sudove osniva kako bi se omogućila primjena izvanrednog postupka koji se ne odvija prema redovnim pravosudnim standardima. Iako Pakt ne zabranjuje takve kategorije sudova, uvjeti koji su određeni Paktom, međutim, jasno upućuju da se na takvim sudovima može suditi civilima jedino u izvanrednim slučajevima, a tijekom suđenja moraju se zadovoljiti uvjeti kojima se u potpunosti osigurava provođenje odredaba utvrđenih člankom 14.

Dokumenti i instrumenti koji sadrže odredbe o pravednom sudskom postupku

- 1948. Opća deklaracija o ljudskim pravima, članak 11.
- 1950. Europska konvencija o ljudskim pravima, članak 6.
- 1966. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, članak 14.
- 1969. Američka konvencija o ljudskim pravima, članak 8.

Jednakost pred zakonom i sudom

Jamstvo jednakosti jedno je od općih načela vladavine prava. Ono sadrži zabranu diskriminirajućih zakona te obuhvaća pravo na jednak pristup sudovima i jednak sudski postupak.

Najvažniji praktični aspekt jednakosti pred zakonom i sudom jest **jednakost sredstava**, odnosno pravilo da svaka strana u postupku mora imati jednaku mogućnost predstaviti svoje viđenje spora te da niti jedna strana ne može uživati nikakvu prednost pred suprotnom stranom.

- 1985. UN-ova Temeljna načela o neovisnosti sudstva
- 1985. UN-ova Standardna minimalna pravila za postupke protiv maloljetnika
- 1986. Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda, članak 7.
- 1990. UN-ova Temeljna načela o ulozi odvjetnika 1990. UN-ove Smjernice o ulozi tužitelja

Drugi aspekt jednakosti pred sudom odnosi se na pravo svakog optuženika da se prema njemu postupa jednako kao prema ostalim optuženicima u sličnom položaju, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi. Međutim, u tom kontekstu treba imati na umu da jednako postupanje ne znači identično postupanje. Jednako postupanje znači da u slučajevima u kojima su objektivne činjenice slične, administrativna i pravosudna tijela moraju postupati slično, a gdje se činjenice razlikuju, načelo jednakosti traži različito postupanje.

Pristup učinkovitom, pravednom pravnom lijeku

Norme pravednog sudskog postupka sadrže niz elemenata koji zajedno osiguravaju pravično dijeljenje pravde. U izvjesnom smislu može se reći da su ti elementi opće značajke pravosudnih institucija te široki parametri prema kojima se može procijeniti pravednost sudskog postupka. Međutim, prije nego što se uopće može obaviti bilo kakvo procjenjivanje, pojedincu se mora osigurati mogućnost da bude saslušan na sudskoj raspravi.

Važno načelo u svezi kršenja prava na pristup sudu jest da država, u određenim područjima i za određene kategorije pojedinaca, ne može ograničiti niti ukinuti pravo na žalbu i žalbeni postupak.

Jamstvo slobodnog pristupa sudu ne smije se ograničiti na građanske parnice. Ono je jednako važno za ispravan tijek kaznenog postupka budući da osigurava zaštitu od presude sudskog tijela koje ne zadovoljava kriterije pravednog sudskog postupka.

Neovisnost i nepristranost

Jedan od osnovnih elemenata djelotvorne vladavine prava je neovisnost i nepristranost sudova u pravnom sustavu. Prema načelu podjele vlasti, sudbena vlast mora biti potpuno odvojena od zakonodavne i izvršne vlasti.

2001. godine organizacija Amnesty International izvijestila je o slučaju 94 civila koji su izvedeni pred vojni sud u Egiptu zbog navodne povezanosti s naoružanom islamističkom grupom. Bili su izloženi mučenju i zadržani u pritvoru bez mogućnosti komunikacije. Nadalje, njihovo pravo na pravedan sudski postupak bilo je prekršeno također i iz razloga što nije bila osigurana nepristranost i neovisnost vojnog suda od izvršne vlasti.

Neovisnost sudaca jedan je od stupova neovisnog pravosuđa. Ako vlada ili druga državna tijela mogu u bilo koje doba smijeniti suca, institucionalna neovisnost sudstva je upitna. Nadalje, ako nepravosudna tijela obavljaju nadzor ili utječu na sudove ili same suce, ne može se osigurati pravedni sudski postupak. Primjerice, takav nadzor može se odnositi na uvjete plaćanja sudaca, mogućnost ostalih dijelova vlasti da daju upute sudovima, ili prijetnje premještajem na drugo radno mjesto ako odluke suca ne budu suglasne očekivanjima i uputama.

Nepravosudna tijela ne smiju mijenjati sudske presude, osim u slučajevima amnestija koje su u skladu s ustavom, a obično ih dodjeljuje poglavar države.

Norme pravednog sudskog postupka ne traže neki određeni sastav sudaca, naime, suci mogu biti ili samo profesionalni suci, ili pak kombinirani sastav profesionalnih sudaca i sudaca laika, ili može postojati neka druga kombinacija. Međutim postoje **međunarodni standardi neovisnog sudstva koji uključuju odredbe o imenovanju sudaca**. Niti jedan međunarodni instrument ljudskih prava ne zahtijeva suđenje pred porotom. No, ako je u državi uspostavljen sustav porota, zahtjevi neovisnosti i nepristranosti odnose se i na porote.

Javno saslušanje

Da bi se potaknulo povjerenje u pravosudna tijela i osiguralo pravedno saslušanje svih stranaka, sudske rasprave moraju biti otvorene za javnost. Prema maksimi da pravda mora ne samo biti izvršena, nego njeno izvršenje treba biti javno obznanjeno, javnost ima pravo znati kako se pravda izvršava i koje su presude donesene. Javno saslušanje podrazumijeva usmeno saslušanje o činjenicama slučaja, koje treba biti otvoreno za javnost i mogu mu prisustvovati građani i predstavnici medija. Sudovi moraju javnost obavijestiti o vremenu i mjestu održavanja usmenog saslušanja. Načelo javnosti mora biti u potpunosti poštivano, osim ako postoje opravdani razlozi za izuzeće javnosti.

Opravdani razlozi za **ograničenje** prava na javno saslušanje navedeni su u međunarodnim instrumentima: moral (npr. saslušanje koje se odnosi na seksualno kazneno djelo), javni red (uglavnom u sudnici), nacionalna sigurnost u demokratskom društvu, interesi privatnosti stranaka i posebne okolnostima kada javnost može ugroziti izricanje pravilne i primjerene presude.

Međutim, čak i u slučajevima kad je javnost isključena iz rasprave, **presuda mora biti javno obznanjena**, osim u izvjesnim strogo

definiranim iznimnim slučajevima kad treba zaštititi interes maloljetnika ili obitelji.

Pravo na pretpostavku nevinosti

Pravo na pretpostavku nevinosti znači da svatko tko je optužen za kazneno djelo ima pravo da ga se smatra nevinim i da se prema njemu postupa kao prema nevinoj osobi sve dok mu/joj se u pravednom sudskom postupku ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom. To načelo primjenjuje se od časa kada se osobu stavlja pod sumnju, do časa kada je krivnja potvrđena u zadnjoj instanci. Stoga u kaznenim sporovima tužitelj mora dokazati krivnju optuženog, a ukoliko postoji razumna nedoumica u pogledu krivnje, optuženog se mora proglasiti nevinim.

Pravo na pretpostavku nevinosti podrazumijeva da se suci i porota moraju suzdržati od svakog prejudiciranja. To se također odnosi i na druge javne službenike koji sudjeluju u postupku. Međutim, treba uzeti u obzir da to pravo nije prekršeno kada vlasti obavještavaju javnost o istragama kaznenih djela i pri tom imenuju osumnjičenika, osim ako pri tom ne tvrde da je kriv.

Pravo na šutnju i pravo da se ne svjedoči protiv sebe te pravo da se ne prizna krivnju također su dio načela pretpostavke nevinosti. Pravo na šutnju zahtjeva također da tužiteljstvo prije istrage ne uzima u obzir šutnju pri utvrđivanju krivnje ili nevinosti. Pravo da se ne svjedoči protiv sebe i pravo da se ne prizna krivnju podrazumijevaju zabranu svakog oblika pritiska.

Pravo na suđenje bez neopravdanog odlaganja

Odredbe o pravu na suđenje bez neopravdanog odlaganja odnose se ne samo na vrijeme do početka suđenja, nego i na ukupno trajanje postupka, uključujući mogući priziv višem sudu, sve do vrhovnog suda ili drugih sudbenih tijela koja imaju ovlast donijeti konačnu presudu.

Koliko je dugo razumno vremensko razdoblje, ovisi o naravi predmeta oko kojeg se vodi spor. Pri procjenjivanju je li u nekom postupku bilo neopravdanog odlaganja uzimaju se u obzir okolnosti predmeta, kao što su njegova složenost, ponašanje stranaka u sporu, posljedice za podnositelja te stav tijela pred kojim se spor vodi.

Nadalje, treba uzeti u obzir da pravo na pravedno suđenje bez neopravdanog odlaganja

u kaznenom postupku također ima i žrtva. Temeljno načelo na kojemu počiva to pravo dobro je definirano izrekom “*Odgoditi pravdu znači uskratiti pravdu.*”

Pravo optuženika da se brani sam ili uz pomoć branitelja i pravo na suđenje u vlastitoj prisutnosti

Svatko tko je optužen za kazneno djelo ima pravo braniti se sam ili uz pomoć branitelja. Pravo na branitelja u fazama koje prethode suđenju u kaznenom pravu, jasno je povezano s pravom na obranu tijekom suđenja. U Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima stoji da pri utvrđivanju opravdanosti optužbe za kazneno djelo optuženik ima pravo na to “*da mu se sudi u njegovoj prisutnosti i da se brani sam ili uz pomoć službenog branitelja po svom osobnom izboru; da ga se, ako nema svoga branitelja, uputi u pravo na njegov izbor i da mu se uvijek kad to nalažu interesi pravde po službenoj dužnosti dodijeli besplatni branitelj, svaki put kad on nema dovoljno sredstava da plati branitelja*” – članak 14. (3d).

Ovisno o težini moguće kazne, država nije obvezna dodijeliti branitelja u svakom predmetu. Na primjer, UN-ov Odbor za ljudska prava drži da osobi optuženoj za kazneno djelo za koje je moguća smrtna kazna, mora

Sadržaj prava da se optuženik brani sam ili uz pomoć branitelja i prava na suđenje u vlastitoj prisutnosti:

- pravo na suđenje u vlastitoj prisutnosti
- pravo da se optuženik brani sam
- pravo na osobni izbor branitelja
- pravo da se bude obaviješten o pravu na branitelja; i
- pravo na besplatnu pravnu pomoć.

biti dodijeljen branitelj. Međutim, osoba optužena za prebrzu vožnju ne mora nužno imati pravo na branitelja o trošku države. Prema Međuameričkom sudu za ljudska prava, branitelj mora biti na raspolaganju ako je to nužan uvjet za pravedno suđenje.

Kod dodjele branitelja treba uzeti u obzir da optuženik ima pravo na iskusnog, kompetentnog i učinkovitog branitelja. Optuženik također ima pravo na povjerljivu komunikaciju sa svojim odvjetnikom.

Iako postoji pravo na suđenje u vlastitoj prisutnosti, mogu se održavati i suđenja u odsutnosti, u izuzetnim slučajevima i kada za to postoje opravdani razlozi, ali tada je još važnije strogo poštivati pravo na obranu.

Pravo na pozivanje i na neposredno ili posredno ispitivanje svjedoka

Ova odredba ima za cilj jamčiti optuženiku istu pravnu moć pozivanja svjedoka te ispitivanja i unakrsnog ispitivanja svakog svjedoka koji je na raspolaganju tužitelju. Njome se osigurava da obrana ima mogućnost ispitivati svjedoke koji mogu navesti dokaze u korist optuženika i dovesti u pitanje dokaze protiv optuženika.

Postoje izvjesna ograničenja u ispitivanju svjedoka optužbe. Ona ovise o ponašanju optuženika, u slučaju kada svjedok opravdano strahuje od odmazde ili kada svjedok više nije dostupan.

Pravo na besplatnu pomoć tumača

Ako osoba ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu, ima pravo na besplatnu pomoć tumača, što uključuje i prijevod dokumenata. Pravo na tumača odnosi se jednako na domaće stanovnike i strance koji ne poznaju dovoljno jezik koji se upotrebljava na sudu. Osumnjičenik ili optuženik može zatražiti tumača tijekom ispitivanja od strane policije ili istražnog suca, ili pak tijekom suđenja. Tijekom rasprave tumač usmeno prevodi optuženiku i sudu.

Načelo *nulla poena sine lege*

Latinska izreka *nulla poena sine lege* znači da nitko ne može biti osuđen za djelo koje u vrijeme kad je počinjeno nije bilo zakonom zabranjeno, čak i ako se zakon naknadno promijenio. Isto tako, ne može se odrediti teža kazna od one koja je bila propisana u vrijeme počinjenja kaznenog djela. To je ta-kozvana **neretroaktivnost** zakona, kojom se osigurava da osoba koja živi poštujući zakon, nije izvrgnuta riziku da iznenada bude kažnjena za neko djelo koje u doba kad ga je počinila nije bilo protuzakonito. Stoga je primjena načela neretroaktivnosti nužna sastavnica pravne izvjesnosti.

**3. INTERKULTURALNA
GLEDIŠTA I
KONTROVERZNA
PITANJA**

Načelo vladavine prava je općeprihvaćeno. Međutim, kad se usporede tumačenja sadržaja vladavine prava u različitim zemljama, pokazuju se značajne kulturne razlike. Najviše se međusobno razlikuju američko i azijsko shvaćanje vladavine prava. Američki pravници skloni su vladavinu prava gledati

kroz prizmu američkog pravnog sustava te drže da vladavinu prava karakteriziraju porotnička suđenja, obuhvatna prava optuženika i jasna podjela vlasti, dok azijski pravници naglašavaju važnost sustavne i učinkovite primjene zakona, no bez inzistiranja da se izvršna vlast nužno povinuje zakonu. To uže tumačenje vladavine prava, koje je bolje opisati kao *vladavinu pomoću prava* nego *vladavinu prava*, tijesno je vezano uz pojam *demokracije azijskog tipa*.

U nekim zemljama **šerijatsko pravo** – kodificirano islamsko pravo – ograničava prava žena na pravedno suđenje, jer žene nemaju pravo pristupa sudu na jednakoj osnovi kao muškarci. Međutim, razlike na osnovi spola zabranjene su člancima 2. i 3. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

 Modul o vjerskim slobodama

Neki od problema s kojima se suočavaju zemlje u tranziciji ka demokraciji ne mogu se pripisati kulturnim razlikama. U mnogim slučajevima građani ne mare za vladu i pravni sustav koji su skloni protežiranju i korupciji, što vodi povećanju uličnog kriminala i građanskog nasilja. Naime, za uspostavu djelotvornog režima vladavine prava treba vremena i financijskih sredstava. Nadalje, tamo gdje vodeći političari ne poštuju de-

mokratske vrijednosti i građanske slobode, teško se može postići neovisnost pravosuđa. Međutim, u svijetu ekonomske globalizacije širom svijeta raste potreba za stabilnošću, odgovornošću i transparentnošću, koje može jamčiti jedino režim vladavine prava.

4. PRIMJENA I PRAĆENJE

Primjena

Zaštita ljudskih prava počinje na nacionalnoj razini. Stoga primjena vladavine prava ovisi o spremnosti države da uspostavi sustav koji jamči vladavinu prava i pravedan sudski postupak. Država mora ustanoviti i održavati **institucionalnu infrastrukturu** potrebnu za ispravno djelovanje pravosuđa te donositi i provoditi zakone i propise koji jamče pravičnost sudskog postupka.

Budući da je ideja vladavine prava tijesno povezana s idejom demokracije, obuhvaća građanske i političke slobode i neophodna je za razvoj tržišne ekonomije, primjena vladavine prava ovisi o ostvarivanju tih vrijednosti. Mnoge studije slučaja iz tranzicijskih zemalja pokazuju da se vladavina prava ne može uspostaviti ako političko vodstvo nije spremno pridržavati se temeljnih demokrat-

skih načela, te svojim ponašanjem otvara put postojanju korupcije i zločinačkim organizacijskim strukturama.

Slučaj Albanije: Burni tranzicijski proces s planske, državne ekonomije na tržišnu izazvao je ogromne probleme. Iako je prva faza političkih i gospodarskih promjena dala razloga za optimizam, zbog slabog sustava izvršne i sudske vlasti domaće i međunarodne zločinačke organizacije zadobile su veliki utjecaj. Te organizacije su uspostavile takozvanu financijsku piramidu, kojom su opljačkale uštedevinu preko 75% stanovništva i time zemlju dovele pred skoro potpun kolaps 1997. godine.

U pravilu, jačanje vladavine prava jedini je način borbe protiv korupcije, sprječavanja pojave autoritarnih crta kod novoizabраних vođa te osnaživanja poštivanja ljudskih prava putem sustava trodiobe vlasti. Ali kako sve to provesti u stvarnosti? U biti, potrebno je učiniti tri koraka. Prvo, postojeće zakone treba razmotriti i – ukoliko to već nije urađeno – kodificirati ih. Drugo, treba ojačati institucije koje jamče ispravno djelovanje pravosudnih tijela, npr. izobrazbom sudaca. Najzad, a to je vjerojatno najteži korak, treba poboljšati poštivanje zakona od strane samih vlasti – prvenstveno radi osiguranja neovisnosti sudstva.

Postoje posebna savjetodavna tijela kao što je Venecijanska komisija Vijeća Europe, ustanovljena radi jačanja vladavine prava, ili profesionalne udruge sudaca, koje pomažu i prate djelovanje vlasti.

Praćenje

U većini zemalja temeljne odredbe o ljudskim pravima nalaze se u ustavu. U slučaju povrede ljudskih prava ustav obično daje mogućnost pozivanja na te odredbe na sudovima dotične države. Na međunarodnoj razini radi zaštite ljudskih prava zaključuju se ugovori o ljudskim pravima. Kada država postane stranka takvog ugovora, obvezna je jamčiti i provoditi njegove odredbe na razini zemlje. Međunarodno pravo ne propisuje kako da države provode te odredbe. To ovisi o strukturi pravnog poretka svake pojedine države.

U cilju nadzora primjene odredbi o ljudskim pravima i njihovog jamčenja, neki ugovori o ljudskim pravima, kao što je UN-ov Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, sadrže mehanizam praćenja. Taj mehanizam čini **sustav izvještavanja**, po kojemu su države stranke obvezne u redovitim razmacima izvještavati međunarodno tijelo za praćenje o tome kako provode odredbe

ugovora. Na primjer, UN-ov Odbor za ljudska prava daje komentare glede toga kako pojedina država izvršava svoje ugovorne obveze iz Pakta, a također može donositi prijedloge i preporuke radi unapređenja provedbe obveza. Pored toga, Odbor daje **opće komentare** s tumačenjima Pakta, kao što su Opći komentari br. 13 iz 1984. o članku 14. Pakta.

Neki ugovori o ljudskim pravima predviđaju i **mehanizam tužbe**. Nakon što iscrpi sve domaće pravne lijekove, pojedinac može podnijeti "*priopćenje*" o navodnom kršenju ljudskih prava koja ugovor jamči. Na primjer, takva mogućnost postoji u Opcijskom protokolu Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Europskoj konvenciji o ljudskim pravima (čl. 34.), Američkoj konvenciji o ljudskim pravima (članak 44.), Afričkoj povelji o ljudskim pravima i pravima naroda (čl. 55.). Prema tim sporazumima, pojedinac može svoju tužbu iznijeti pred Odbor za ljudska prava UN-a, Europski sud za ljudska prava, Međuameričku komisiju za ljudska prava ili Afričku komisiju za ljudska prava i prava naroda. Ta ugovorna tijela mogu ispitati tužbu i ustanove li kršenje ljudskih prava, preporučuju dotičnoj državi da poduzme potrebne mjere za promjenu prakse ili zakona te da ispravi nepravdu nanесenu žrtvi.

U sklopu svojih tematskih postupaka, UN-ov Odbor za ljudska prava imenovao je **posebnog izvjestitelja za izvansudska i samovoljna pogubljenja** (1982.) i za **neovisnost sudova i odvjetnika** (1994.) te radnu grupu za **samovoljno lišavanje slobode** (1991.).

Izgradnja kulture poštivanja vladavine prava na Kosovu

Nakon mnogih godina oružanog sukoba, situacija na Kosovu pokazuje jasne znake napretka ususret demokratskom društvu koje će poštivati vladavinu prava. Važnu ulogu u tom procesu ima **OESS**, koji pomaže obnovu osnovnih struktura pravosudnog sustava. Tu zadaću otežava činjenica da puka izgradnja institucija nije dovoljna, jer ne postoji povjerenje u pravosudni sustav pa treba uspostaviti kulturu poštivanja zakona i kulturu ljudskih prava općenito. Osim potpore nevladinim organizacijama, profesionalnim organizacijama pravnika i sličnim institucijama, OESS je dao potporu pri uspostavi sljedećih institucija:

Pravosudni institut Kosova – Institut je osnovan radi unapređenja pravnog obrazovanja sudaca i tužitelja. Većina seminara izobrazbe posvećeno je aspektima kaznenog i građanskog prava u svezi s međunarodnim standardima ljudskih prava, s ciljem da se obnove stara i usvoje nova pravna znanja. Programi pravnog obrazovanja također uključuju i posjete zemljama u regiji kako bi se potaknulo rasprave o izazovima koji su pred pravosudnim sustavima u tranzicijskim zemljama te kako bi se iznašlo rješenja za poboljšanje trenutne sudske prakse na Kosovu. I dalje se pozornost usmjerava na izobrazbu domaćih stručnjaka u tom području te mnogi sudski djelatnici s Kosova rade kao poslužavatelji u Institutu.

Centar za kazneno pravo – Najmlađa institucija koju je osnovao OECS, usmjerena je na unapređenje sposobnosti odvjetnika koji djeluju kao branitelji u kaznenim sporovima, kako bi mogli na odgovarajući način zastupati optuženike. Centar nudi izravnu pomoć u

sudskim sporovima te provodi istraživanja i izobrazbu. Na taj način Centar svojim djelatnostima osigurava odvjetnicima potporu, sredstva i stručno znanje koje druge institucije osiguravaju sucima i tužiteljima.

Kosovski pravni centar – Kosovski pravni centar je resursni centar koji djeluje na razvijanju profesionalnih vještina lokalnih pravnika. Aktivno pomaže Pravnom fakultetu Sveučilišta u Prištini u različitim područjima, uključujući reformu kurikulumu, uspostavu programa stipendiranja i razmjene, obogaćivanje knjižnog fonda knjižnice te pravne klinike za pravnu pomoć građanima. Jedan od najvažnijih projekata Centra je sastavljanje zbirke zakona koji se provode na Kosovu, namijenjenih pravnicima. Dosad su objavljene tri zbirke: zbirka zakona kaznenog prava, zbirka zakona obiteljskog prava i zbirka zakona imovinskog prava.

IZVOR:

[HTTP://WWW.OSCE.ORG/KOSOVO/LAW](http://www.osce.org/kosovo/law)

DOBRO JE ZNATI

1. DOBRA PRAKSA

Razvojna pomoć za uspostavu djelotvornog pravosudnog sustava

Većina zapadnih zemalja podržava reforme u smjeru vladavine prava u sklopu svoje politike razvojne pomoći. Na primjer, Rusija je dobila zajam od Svjetske banke u iznosu od 58 milijuna američkih dolara; projekte pomoći usmjerene na razvoj sponzoriraju i SAD, Njemačka, Nizozemska, Danska, Europska unija i Europska banka za obnovu i razvoj. Neke azijske i latinoameričke zemlje također su dobile znatnu financijsku pomoć, što se ne može reći za zemlje Bliskog istoka i Afrike. Potporu dobivaju i projekti usmjereni jačanju vladavine prava u obnovi društava nakon sukoba, npr. u Bosni i Hercegovini i na Kosovu.

Neovisna pravosudna komisija (*Independent Judicial Commission, IJC*) u Bosni i Hercegovini

Visoki predstavnik je 2001. uspostavio pravosudnu komisiju za Bosnu i Hercegovinu. Njezina je zadaća promicati vladavinu prava i reformu pravosuđa pomoću vrednovanja sudstva, tužiteljstva i vladinih institucija, koordinirati reforme, pomagati domaćim tijelima za izobrazbu sudaca i obavljati savje-

todaynu ulogu za sve aktere, uključujući civilno društvo i samog Visokog predstavnika.

Rezolucija o poštivanju i jačanju neovisnosti sudstva (Afrika)

Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda izradila je 1996. godine nacrt Rezolucije o poštivanju i jačanju neovisnosti sudstva, kojom je potvrdila važnost neovisnosti sudstva, ne samo za održavanje društvene ravnoteže, nego i za gospodarski razvoj. Rezolucija poziva afričke zemlje da poduzmu zakonske mjere kako bi podržale neovisnost sudstva i osigurale pravosuđu dostatna sredstva za djelovanje. Primjerice, iznimno je važno da suci imaju dostojan životni standard i prihvatljive uvjete rada koji im osiguravaju neovisnost. Štoviše, države se trebaju suzdržavati od poduzimanja koraka koji bi mogli izravno ili neizravno ugroziti neovisnost sudaca.

2. TRENDOWI

Međunarodni sudovi

Nakon zvjerstava počinjenih u Ruandi i bivšoj Jugoslaviji, međunarodna zajednica morala je reagirati – uspostavila je dva *ad hoc*

sudišta za procesuiranje najtežih zločina počinjenih tijekom ratova i oružanih sukoba. Iako ti sudovi zasad prilično uspješno obavljaju svoje zadatke, istodobno su predmet kritika iz brojnih razloga, kao što su: navodna nelegalnost sudova, neizvjesnosti u pogledu pravila postupka (budući da suci mogu mijenjati pravila prema potrebama), nepostojanje naknade za ljude koji su bili pogrešno optuženi, i opći stav kojim se na optuženike gleda kao na “*krajnje zlo pred sudom*”. Učeći iz tih nedostataka, međunarodna zajednica pristupila je osnivanju Međunarodnog kaznenog suda na drugačiji način. Više je nadležnosti ostavljeno državama strankama Rimskog statuta te su poduzeti napori na jačanju vladavine prava.

Posredovanje i arbitraža

Države aktivnije sudjeluju u alternativnim postupcima razrješenja sporova (posredovanje i arbitraža) kako bi se rasteretilo sudove i skratilo sudske postupke, ali i radi iznalaženja rješenja prihvatljivih za sve, odnosno takvih rješenja u kojima svaka strana dobiva. Sudovi se, posebno u Sjedinjenim Državama, sve teže nose s navalom tužbi koje treba riješiti u razumnim rokovima, dok u kontinentalnoj Europi situacija još uvijek nije tako kritična.

Dok sudski postupci imaju za cilj izvršavanje pravnih zahtjeva, posredovanje osim toga uzima u obzir potrebe i interese pojedinaca te stoga daje bolje rezultate u sporovima poslovne, obiteljske ili međuljudske naravi.

Posredovanje je metoda rješavanja sporova u kojoj sukobljene strane traže rješenje, a treća strana djeluje kao moderator i daje smjernice. **Arbitraža** je rješavanje spora odlukom arbitra, koja je za sukobljene strane obvezujuća.

U mnogim zemljama zakonski je propisana obveza posredovanja prije sudskog postupka. Sudski postupak nužan je jedino ako se posredovanjem ne dođe do rješenja. Primjerice, u SAD-u i Australiji periodično se održava takozvani “tjedan dogovora” (*settlement week*), kada se u svim predmetima koji čekaju početak suđenja primjenjuje metoda posredovanja. U velikom broju sporova na taj način zaista se dolazi do uspješnog rješenja (na primjer, u 70 % sporova u državi Ohio). Ipak, moglo bi se reći da se sukobljenim stranama tako uskraćuje pristup sudu, jer sama činjenica da jedina alternativa jesu skupi i dugotrajni sudski postupci, može predstavljati pritisak na sukobljene strane da iznađu rješenje.

Unaprjeđenje javnosti suđenja

Tijekom zadnjih nekoliko godina *reality televizija* postaje sve popularnija. Na TV se može naći gotovo sve, od policijskih potjera do prikazivanja opstanka i svakodnevnog života ljudi koji dijele životni prostor. U tom velikom spektru i programi iz sudnica našli su svoje, prilično mnogobrojne, poklonike. Bez obzira radi li se o prijenosu suđenja ili televizijskoj drami, dijeljenje pravde danas se može pratiti s kauča uz hladno pivo i čips. Naravno, time se otvaraju neka etička pitanja. S jedne strane, načelo javne rasprave predstavlja središnji element prava na pravedno suđenje. S druge strane, taj oblik prezentacije nema puno veze s prikazivanjem pravde na odgovarajući način – prije se radi o potrazi za senzacijama i poigravanjem s prolaznim emocijama gledatelja. Najprikladnija protustrategija vjerojatno je u tome da odvjetničke i sudačke udruge izrade etičke naputke o ovom pitanju.

3. KRONOLOGIJA

- 1948. Opća deklaracija o ljudskim pravima
- 1950. Europska konvencija o ljudskim pravima
- 1966. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
- 1969. Američka konvencija o ljudskim pravima
- 1969. Osnovna načela neovisnosti pravosuđa
- 1982. UN-ov Posebni izvjestitelj o izvan-sudskim i samovoljnim presudama
- 1984. Opći komentar br. 13 o članku 14. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima
- 1985. UN-ova Standardna minimalna pravila za sudske postupke protiv maloljetnika
- 1986. Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda
- 1990. Opća načela UN-a o ulozi odvjetnika
- 1990. UN-ove Smjernice o ulozi tužitelja
- 1991. UN-ova Radna grupa o samovoljnom pritvoru
- 1994. UN-ov Posebni izvjestitelj o neovisnosti sudaca i odvjetnika
- 1998. Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda

ODABRANE AKTIVNOSTI

1

I. AKTIVNOST: SASLUŠANJE ILI NE?

I. DIO: UVOD

Ova aktivnost je igra uloga koja pomaže prikazivanje pravila i postupaka suđenja.

Vrsta aktivnosti: igra uloga

II. DIO: OPĆE INFORMACIJE O AKTIVNOSTI

Ciljevi i zadaci:

- doživjeti situaciju u sudnici
- definirati pojam pravednog i javnog sudskog postupka
- razvijati analitičke vještine

Ciljna grupa: mladi i odrasli

Veličina grupe / društvena organizacija: 15 – 20

Trajanje: Oko 90 minuta

Priprema:

Uredite učionicu da nalikuje sudnici. Postavite stol za suca sprijeda, a dva druga stola pod pravim kutom prema prvom, ali tako da su jedan nasuprot drugome, jedan za optuženika i obranu, a drugi za tužiteljski tim.

Potrebne vještine:

Kritičko mišljenje i analitičke vještine, komunikacijske vještine, izgrađivanje stavova, sposobnost suosjećanja.

III. DIO: POSEBNE INFORMACIJE O IGRI ULOGA

Uvod:

Objasnite da će se odglumiti situacija u sudnici s dva različita scenarija, u jednom neće biti obrane, a u drugom će postojati mehanizam obrane. Objasnite uloge i dopustite da sudionici sami odaberu uloge koje će igrati.

- Jedna osoba lažno optužena za kazneno djelo (npr. krađu ili skitnju)
- Tim od dvoje ili troje ljudi koji predstavljaju tužiteljstvo
- Grupa od troje ili četvoro ljudi koji iznose optužbe i ispisuju ih na ploči
- Sudac

Tužitelji i grupa koja iznosi optužbu imaju deset minuta da pripreme optužbu.

Izvedba:

U prvom scenariju ne postoji branitelj, a optuženi se ne može sam braniti. Ostali sudionici su publika u sudnici. Nikome u sudnici

nije dopušteno izreći svoje mišljenje. Tužiteljstvo iznosi argumente pred suca, koji jedino na osnovi toga mora donijeti odluku.

Potom za drugi scenarij izaberite novog suca da donese presudu o krivnji ili nevinosti. Nadalje, imenujte braniteljski tim sastavljen od dvoje ili troje sudionika. Optuženiku i braniteljskom timu dopušteno je govoriti. Publika također smije izraziti svoje mišljenje. Tek na temelju toga novi sudac može donijeti presudu.

Povratna informacija:

Okupite sudionike.

Najprije pitajte one koji su igrali neku ulogu:

- Koliko ste mogli utjecati na odluku suca?
- Koliko je cijela simulacija izgledala stvarno?

Nakon toga potaknite cijelu grupu da razmisli o procesu i svrsi dviju igara.

- Koja je razlika između dvaju scenarija i zašto?
- Jesu li se sudionici osjećali neugodno u prvom scenariju?
- Mislite li da se scenariji kao što je onaj prvi mogu dogoditi u stvarnom životu?

Praktični savjeti:

Pokušajte ne objasniti u potpunosti svrhu igrokaza prije početka izvedbe. Vrijednost iznenađenja može imati veći učinak na sudionike, a neće omesti samo izvođenje igre. Budite pažljivi s izvođenjem, osobito kod prvog scenarija, i prekinite ako se optuženik počne osjećati uznemireno ili uplašeno. To ne znači da igra uloga nije uspjela, nego pokazuje koliko simulacija može biti stvarna.

Moguće varijacije

Za drugi scenarij možete imenovati nepristranu porotu od tri ili četiri člana umjesto suca. Kad budete pitali sudionike za povratnu informaciju, razgovarajte o razlici između porote i suca.

IV. DIO: PRAĆENJE

Pročitajte članak 10. Opće deklaracije o ljudskim pravima:

“Svatko ima potpuno isto pravo na pravično i javno saslušanje od strane neovisnog i nepristranog suda radi utvrđivanja njegovih prava i obveza, i bilo koje kaznene optužbe protiv njega.”

Pojasnite da to znači sljedeće: ako vam se sudi, suđenje mora biti javno. Javno saslušanje je ono na kojem je optuženik prisutan i dokazi se iznose pred njim ili njom te pred nje-

govom ili njenom obitelji ili zajednicom. Ljudi koji sude optuženom ne smiju sami biti pod utjecajem drugih. Na temelju izvedene igre razgovarajte o pravilu da svatko mora imati priliku iznijeti svoje argumente. To važi za kaznene kao i za građanske sporove, kada jedna osoba tuži drugu.

Dajte sudionicima definiciju neovisnog i nepristranog suda koju upotrebljava UN: ‘neovisnost’ i ‘nepristranost’ znači da sud treba u svakom sporu odlučivati na temelju dokaza, a vladavina prava sprječava stavljanje bilo koje strane u sporu u povoljniji položaj iz političkih razloga.

Srodna prava / daljnja područja istraživanja:

Pretpostavka nevinosti, pravo optuženika da ga se priznaje kao osobu pred sudom, pravo na kompetentnu obranu, elementi demokracije

IZVOR:

PRILAGOĐENO PREMA: UNITED NATIONS CYBERSCHOOLBUS; DOSTUPNO NA INTERNETU NA ADRESI: [HTTP://WWW.UN.ORG/CYBERSCHOOLBUS/HUMANRIGHTS/DECLARATION/10.ASP](http://www.un.org/cyberschoolbus/humanrights/declaration/10.asp), FEBRUARY 2003

2**II. AKTIVNOST: “KAKO MOŽETE BRANITI TE LJUDE?”****I. DIO: UVOD**

Ova aktivnost je rasprava koja polazi od slučaja iz stvarnog života kako bi se uočile predrasude i stavovi o pravednom sudskom postupku.

Vrsta aktivnosti: rasprava

II. DIO: OPĆE INFORMACIJE O RASPRAVI**Ciljevi i zadaci:**

- Uočiti predrasude i granice neutralnog promatranja
- Razvijati analitičke vještine

Ciljna grupa: mladi i odrasli

Veličina grupe / društvene organizacije: 15-20

Trajanje: oko 60 minuta

Sredstva: listići (vidi dalje)

Priprema:

Pripremite listiće s govorom branitelja Gerryja Spencea (vidi dalje).

Potrebne vještine:

Kritičko mišljenje i analitičke vještine, izgrađivanje stavova, komunikacijske vještine, izražavanje različitih mišljenja i stajališta o nekom pitanju.

III. DIO: POSEBNE INFORMACIJE O RASPRAVI:

Predstavite temu tako što ćete sudionike zatražiti da zamisle počinitelje zločina za koje su čuli (ili im pokažite video snimku nekog od njih). Možete popisati imena na ploči ako želite.

Sada neka sudionici zamisle sebe kao branitelje klijenata optuženih za zloglasne zločine.

Dajte im izjavu branitelja Gerryja Spencea, u kojoj odgovara na pitanje koje mu često postavljaju: “Kako možete braniti te ljude?”.

Potom na temelju Spenceove izjave započnite razgovor o pravima počinitelja zločina.

- Treba li svakoga smatrati nevinim dok mu se ne dokaže krivnja?

- Ako ste optuženi za zločin, trebate li uvijek imati pravo na obranu?
- Treba li svima omogućiti da traže pravnu pomoć i da je dobiju besplatno ako je ne mogu platiti?
- Trebaju li svi biti jednaki pred zakonom?

Ako želite, možete zapisati neke od argumenata na ploču kao sažetak rasprave.

Povratna informacija:

Da biste dobili povratnu informaciju, zatražite sudionike da ukratko sažmu raspravu:

- Zašto, po vašem mišljenju, odvjetnici brane zločince?
- Smatrate li da se na odvjetnike gleda jednako kao na zločince koje brane i zašto?

Praktični savjeti:

Uvedite sudionike u aktivnost prikazivanjem video-zapisa ili čitanjem članaka o poznatim zločincima kao što su bili nacisti u Njemačkoj, pripadnici Ku Klux Klana u SAD-u ili diktatori u Latinskoj Americi i Aziji. Također se možete pozvati na aktualne lokalne okolnosti ili svjedočenja ljudi koji su osuđeni u javnoj raspravi nakon što su počinili teški zločin. Postupite li tako, budite svjesni da takve teme mogu izazvati emocije. Ne prosuđujte stavove sudionika, ali jasno

izjavite da su ljudska prava za sve te da ih se nikad ne može samovoljno derogirati.

Moguće varijacije:

Razgovarajte o članku 11. Opće deklaracije o ljudskim pravima. Napišite ga na ploči i objasnite njegovo značenje i smisao. Treba smatrati da ste nevini dok se ne dokaže da ste krivi. Ako ste optuženi za zločin uvijek morate imati pravo na obranu. Nitko nema pravo osuditi vas i kazniti za nešto što niste učinili. Pretpostavka nevinosti i pravo na obranu dva su važna načela određena članom 11. To može biti nastavak aktivnosti “Biti saslušan ili ne biti saslušan?”.

IV. DIO: NASTAVAK:

Pročitajte članke 6. i 8. Opće deklaracije o ljudskim pravima.

Članak 6.: “Svatko ima pravo da ga se svugdje pred zakonom priznaje kao osobu”.

Objasnite da to znači da moraš svugdje biti jednako zakonski zaštićen, kao svatko drugi. Definicija: Osoba pred zakonom je svatko kome se priznaje da je subjekt zaštite koju pruža pravni sustav i subjekt odgovornosti koje taj sustav zahtijeva od njega.

Članak 8.: “Svatko ima pravo na djelotvornu odštetu putem nadležnih domaćih sudova zbog djela kojima su povrijeđena njegova temeljna prava zajamčena ustavom ili zako-

nom”. To znači da svakome treba biti moguće zatražiti pravnu pomoć kad njegova ljudska prava nisu poštivana.

IZVOR:

PRILAGOĐENO PREMA “CORRESPONDENCE BIAS IN EVERYDAY LIFE”, CARLETON COLLEGE, MINNESOTA, USA, DOSTUPNO NA INTERNETU NA: [HTTP://CARLETON.EDU/CURRICULAR/](http://CARLETON.EDU/CURRICULAR/)

Tekst na listiću:

“Kako možete braniti te ljude?”

Gerry Spence, branitelj:

“Dakle, mislite li da optuženik ima pravo na suđenje prije nego što ga objesimo? Ako ima, bi li to suđenje trebalo biti pravedno? Ako suđenje treba biti pravedno, treba li optuženik dobiti branitelja? Ako optuženik treba dobiti branitelja, treba li taj branitelj biti sposoban? Dakle, ako branitelj zna da je optuženik kriv, treba li nastojati izgubiti spor? Ako ne treba, treba li učiniti sve što je u njegovoj moći kako bi tužiteljstvu pomogao da dokaže da nema nikakve razumne sumnje u krivnju optuženika? Ako branitelj učini sve što je u njegovoj moći, no tužiteljstvo svejedno ne uspije dokazati da nema nikakve razumne sumnje te porota oslobodi optuženika krivnje, koga ćete okriviti? Hoćete li okriviti branitelja koji je svoj posao obavio, ili tužitelja koji nije obavio svoj posao?”

IZVOR:

PRILAGOĐENO PREMA ČASOPISU HARPER'S, SRPANJ 1997.

REFERENCE

Becker, Michael, Hans-Joachim Lauth i Gert Pickel. 2001. Rechtsstaat und Demokratie. Theoretische und empirische Studien zum Recht in der Demokratie. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.

Bell, Ryan Brett i Paula Odysseos. 2002. Sex, Drugs and Court TV? How America's Increasing Interest in Trial Publicity Impacts Our Lawyers and the Legal System. 15 Georgetown Journal of Legal Ethics 653.

Carothers, Thomas. 1998. The Rule of Law Revival. Foreign Affairs, Vol. 77, Issue 2.

Cotran, Eugene i Mai Yamani. 2000. The Rule of Law in the Middle East and the Islamic World, Human Rights and the Judicial Process. New York: Palgrave.

Goldfarb, Ronald. 1998. TV or not TV: Television, Justice, and the Courts. New York: New York University Press.

Hofmann Rainer, Joseph Marko i Franz Merli. 1996. Rechtsstaatlichkeit in Europa. Heidelberg: C.F. Müller.

Lawyers Committee for Human Rights. 2000. What is a fair trial? A basic Guide to Legal Standards and Practice. Dostupno na adresi: http://www.lchr.org/pubs/descriptions/fair_trial.pdf

Huber, Martina. 2002. Monitoring the Rule of Law, Consolidated Framework and Report, The Hague: Netherlands Institute of International Relations.

Robinson, Mary. 1998. Opening Speech, Building Justice: A Conference on Establishing the Rule of Law in Post-Conflict Situations. Vienna 26-27 June 1998.

Office of the High Commissioner for Human Rights. 1985. Basic Principles on the Independence of the Judiciary. Adopted by the Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders held at Milan from 26 August to 6 September 1985 and

endorsed by General Assembly resolutions 40/32 of 29 November 1985 and 40/146 of 13 December 1985. Dostupno na adresi: http://193.194.138.190/html/menu3/b/h_comp50.htm

Ramen, Frank. 2001. The Rights of the Accused (Individual Rights and Civic Responsibility). New York: The Rosen Publishing Group.

Weissbrodt, David A. 2001. The Right to a Fair Trial under the Universal Declaration of Human Rights and the International Covenant on Civil and Political Rights, Articles 8, 10 and 11 of the Universal Declaration of Human Rights. The Hague: Kluwer Academic Publishers.

Weissbrodt, David i Rüdiger Wolfrum. 1997. The Right to a Fair Trial. Berlin: Springer Verlag.

DODATNE INFORMACIJE:

The International Commission of Jurists' Center for the Independence of Judges and Lawyers: http://www.icj.org/rubrique.php3?id_rubrique=40&lang=en

The COE Venice Commission: <http://www.venice.coe.int/site/interface/english.htm>

Inter-African Network for Human Rights and Development: <http://www.oneworld.org/afronet/afronet.htm>

The RIGHTS Consortium: <http://www.rightsconsortium.org/>

The Asia Foundation: <http://www.asiafoundation.org/programs/legal-reform.html>

Shah, Nasim Hasan. 1994. Judgement on the Constitution, Rule of Law, and Martial Law in Pakistan. Pakistan: OUP All Africa Com: <http://allafrica.com>

Centre of Islamic and Middle East Law (CIMEL): <http://www.soas.ac.uk/Centres/IslamicLaw/>